

Navrant pronkstuk in Westerbork

De vervallen commandantsvilla van Westerbork in zijn nieuwe 'vitrine'.
Foto Harry Cock / de Volkskrant

HOOGHALEN

Uit het beladen verleden van Westerbork rest alleen nog de commandantsvilla. Deze wordt nu door een ijle constructie behoed voor verder verval. Als laatste fysieke herinnering.

VAN ONZE VERSLAGGEVER BOB WITMAN

De lange bosweg die is geflankeerd met bordjes waarop de talrijke Jodentransporten staan opgesomd, eindigt in een surrealistisch tafereel. Aan de zoom van het bos staat een scheefgezakte houten villa op een terp. Er omheen verrijst een enorme glazen doos, 12 meter hoog, 36 meter diep, die het huis optilt als stond het in een vitrine, midden in het beladen landschap van voormalig kamp Westerbork.

De villa met zijn puntdak, pilaartjes en erker zou iets lieflijks kunnen hebben als het hout niet zo was vermolmd en het niet die loden last met zich meedroeg. De villa was het woonhuis van SS-Obersturmführer Albert Konrad Gemmeker, commandant van het Polizeiliches Durchgangslager Westerbork. De man die tussen 1942 en 1945 verantwoordelijk was voor treintransporten van 107 duizend personen - bijna allemaal Joden - naar de vernietigingskampen als Auschwitz en Sobibor. Slechts 5.000 overleefden het.

En nu staat zijn woonhuis - dat hij deelde met zijn secretaresse en minnares - als pronkstuk in een etalage. Die anomalie is even wennen, maar het past eigenlijk goed bij de geschiedenis van het grootste oorlogskamp van Nederland. Aangelegd op last van de regering in 1939 om Joodse vluchtelingen te huisvesten, maar door de nazi's omgevormd tot het voorportaal van de dood. Al het originele fysieke bewijs daarvan: de barakken, het spoor en de werkvelden, zijn verdwenen. Alleen het commandantenhuis en een aardappelkelder zijn er nog.

De glazen overkapping die maandag officieel is geopend, is een ontwerp van Oving Architecten en maakt deel uit van het herinneringscentrum Westerbork, waar jaarlijks meer dan 300 duizend bezoekers komen. Het Rijk stelde 1,6 miljoen euro beschikbaar. 'De grootste uitdaging was om juist géén gebouw te maken', zegt Francine Oving. 'Het gaat om de villa, die moest worden geconserveerd. Ons ontwerp moest zo weinig mogelijk details bevatten. Dat zou afleiden.'

De ruimte moet ademen, want luchtvochtigheid is met het vandalisme de grootste bedreiging van het rijksmonument. Daarom loopt onder de glasplint in de vloer een open bak met grind, die niet alleen regenwater afvoert, maar ook voor thermische trek zorgt. Zodat het zomers niet te heet wordt.

Als object op afstand is het vooral fascinerend, zoals eigenlijk niets normaal is in deze omgeving. Bordjes, rimpels in het land en monumentale gedenktekens herinneren aan de vermoorde Joden, Sinti, Roma en verzetsstrijders. De geschiedenis van Westerbork duurt tot na de bevrijding in 1945, toen er eerst oorlogsmisdadigers gevangen zaten, onder wie de voormalig

bewoner van de villa, kampcommandant Gemmeker. In de jaren vijftig kwamen de Molukkers die voor het Nederlandse regime in Indonesië hadden gevochten. In 1971 werd het kamp opgeheven.

Dat de commandantsvilla niet, zoals al het andere hier, is afgebroken, is te danken aan een dochter van kolonel Van der Speck Obreen, die in de post-Indië-tijd de commandantswoning betrok. Na zijn dood woonde de dochter tot 2007 op het terrein. Het houten huis raakte verveloos en vervallen maar bleef staan. Als eerbetoon aan die volhardendheid werd het niet gerestaureerd, maar in zijn huidige krakkemikkige staat geconsolideerd.

Dat vermolmd vormt een mooi contrast met de lichte en moderne constructie. Het heeft iets betoverends, zo aan de rand van het bos. Maar het is ook een ongemakkelijk idee, dat het huis van een gehate commandant nu in een vitrine staat. 'Ik kan me voorstellen dat Joodse kampbewoners het moeilijk vinden dit te betreden', zegt Oving. 'Tegelijk is dit het enige echt fysieke element dat getuigt van die tijd.'

De glasconstructie dekt niet alleen de villa af. Ze loopt naar achter langzaam schuin naar beneden en wordt afgesloten door een facilitair gebouwtje van cortenstaal. Daardoor ontstaat een overdekte binnenplaats achter het huis. Die wordt gebruikt voor speciale evenementen. Op gewone bezoeken is het glazen huis met villa erin alleen van buitenaf te bekijken.